SLAVA VECHE ŞI SLAVONA ROMÂNEASCĂ

LE SLAVE ANCIEN ET LE SLAVON ROUMAIN

(Résumé)

Les plus anciens emprunts slaves sont entrés en roumain à la suite des contacts directs entre les parleurs et, par conséquent, ont un caractère populaire. Ultérieurement, la variante écrite de la langue slave, le slavon, a fourni une série d'emprunts livresques avec une large diffusion pendant l'époque ancienne. Notre travail vise à mettre en évidence les traits généraux de ces deux catégories d'emprunts et analyse la manière dans laquelle ils sont différenciés dans certains ouvrages lexicographiques.

Cuvinte-cheie: slava veche, slavona, slavona românească, slavona bisericească, împrumuturi populare, împrumuturi livreşti.

Mots-clés : le slave ancien, le slavon, le slavon roumain, le slavon liturgique, emprunts populaires, emprunts livresques.

1. Introducere

Dintre influenţele externe exercitate asupra limbii române imediat după formarea sa, cea de origine slavă este cea mai importantă, întrucât a contribuit esenţial la individualizarea sa între limbile romanice. În perioade diferite de timp, această influenţă s-a exercitat pe două coordonate: orală şi cultă. Cele mai vechi împrumuturi slave au pătruns în română ca urmare a contactelor directe dintre vorbitori şi au un caracter popular. Ulterior, din varianta scrisă a acestei limbi, slavona, au fost preluate o serie de împrumuturi livreşti cu largă circulaţie în epoca veche. Lucrarea noastră are drept scop evidenţierea caracteristicilor generale ale celor două categorii de împrumuturi şi analiza modului în care sunt diferenţiate acestea în unele lucrări lexicografice.

2. Slava veche

Influenţa slavă asupra limbii române începe în perioada convieţuirii românilor cu slavii meridionali, ajunşi în regiunea dintre Dunăre şi Carpaţi în secolele al VI-lea – al VII-lea. Cu privire la începutul influenţei slave asupra

BDD-V2849 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:56:45 UTC)

protoromânei, G. Mihăilă consemnează: „Majoritatea împrumuturilor slave au pătruns în epoca celor mai vechi contacte româno-slave (...), deci până la asimilarea sclavinilor (şcheilor) din Dacia şi până la ruperea contactului dintre grupul dialectal nord-dunărean de cel sud-dunărean. Din punctul de vedere al istoriei *limbii slave vechi (sud-slave răsăritene vechi* sau *bulgare vechi*), căreia îi aparţinea şi graiul slavilor asimilaţi pe teritoriul Daciei, limita superioară a acestui proces coincide cu perioada de profunde transformări fonetice care marchează trecerea de la epoca slavă veche (*bulgară veche*) la epoca medio-bulgară, adică secolele XI–XII" (Mihăilă, 2002: 106). Având de partea lor avantajul unei limbi care „participa la prestigiul civilizaţiei romane" (Rosetti, ILR, 1978: 299), românii i-au asimilat pe slavii rămaşi printre ei în urma unui proces de bilingvism întins pe mai multe secole. Se presupune că în secolele al XI-lea – al XII-lea acest proces era încheiat.

2.1. Cele mai vechi împrumuturi slave în limba română prezintă, prin urmare, trăsături fonetice ale idiomului sud-slav răsăritean – *slava veche* ori *bulgara veche* –, atestat în scris în secolele al IX-lea – al XI-lea, şi ale mediobulgarei timpurii (Mihăilă 1973: 10). „În secolele IX – XI, consemnează G. Mihăilă, această limbă, vorbită în partea de răsărit a Peninsulei Balcanice şi, sporadic, la nordul Dunării, era numită ѩзъıкъ словѣньскъ «limba slavă», şi abia mai târziu, în urma asimilării definitive a *bulgarilor* (*protobulgarilor*), popor de neam turcic, de către slavii din noul stat constituit la sudul marelui fluviu, în secolele VII – IX, ea s-a numit *bulgară*, ca şi poporul nou format" (Mihăilă 1973: 14). *Slavii dacici* nu au fost numiţi niciodată *bulgari*, ci numai *slovĕne*, *sclavi* ori *sclavini* în latina târzie, *şchei* în română. Limba lor nu putea să difere prea mult de cea vorbită de slavii din răsăritul Peninsulei Balcanice.

2.2. Multe dintre împrumuturile intrate pe cale orală în epoca bilingvismului româno-slav acoperă noţiuni privitoare la cultura materială, respectiv casă, gospodărie, obiecte din gospodărie, materiale de construcţie, alte obiecte şi noţiuni concrete: *bârnă, bici, cleşte, coş, grădină, grădiniţă, grămadă, jar, jăratic, livadă, lopată, nicovală, obor, ocol, ogradă, pârleaz, pivniţă* (şi *pimniţă*), *ploscă, pod, pojar, potcoavă, per(i)nă, pilă, podină, poliţă, prag, solniţă, stâlp, sticlă, streaşină, târnăcop, teslă, topor, uliţă, vadră, verigă, vraf, zăvor, zid, zidi, zidar, zidărie* etc. Alte împrumuturi sunt legate de agricultură: *brazdă, câlţi, claie, căpiţă* (dial. *copiţă*) *ogor, coasă, cosi, dârjală, delniţă, greblă, izlaz, meliţă, oişte, obadă, osie, otavă, ovăz* (iniţial, în varianta etimologică *ovăs*), *pleavă, plug, podgorie, polog, pogon, postată, postav, rariţă, război* „unealtă de ţesut", *răzor, snop, spiţă, stog, suveică, tărâţe, teleagă, ţeavă, ţelină, pârlog, pârloagă*[1] etc.

[1] Pentru informaţii detaliate privitoare la etimon, repartiţie dialectală, sens ori provenienţa din mai multe limbi slave, vezi Mihăilă, 1960.

BDD-V2849 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:56:45 UTC)

2.3. După cum se ştie, existenţa unui număr însemnat al termenilor privitori la prelucrarea pământului, la terenuri, unelte agricole sau componente ale acestora, a condus la concluzia greşită că românii ar fi învăţat să facă agricultură de la slavi. Însă mulţimea cuvintelor slave în terminologia agrară nu poate fi explicată decât ca rezultat al unui proces îndelungat de convieţuire între români şi slavi. Apoi, odată cu sosirea acestora, atât cultivarea pământului, cât şi uneltele folosite se puteau perfecţiona, aşa încât noii termeni împrumutaţi puteau caracteriza anumite inovaţii în construcţia plugului sau a altor unelte agricole, mai ales că slavii se ocupau aproape exclusiv cu agricultura, în timp ce *valahii* erau foarte buni păstori. De altfel, faptul că dacii se ocupau cu agricultura înainte de venirea slavilor este susţinut de datele istorice şi arheologice (v. Mihăilă, 1960: 22).

3. Slavona

În esenţă, limba slavonă are la bază limba slavă vorbită în sud-vestul Bulgariei, din vecinătatea Macedoniei, unde se dezvoltase, în secolul al X-lea, Şcoala Literară de la Ohrida. Ceea ce diferenţiază slavona de slavă este caracterul ei scris, îngrijit, ca o consecinţă a faptului că s-a constituit odată cu traducerea cărţilor sfinte din greacă. „Caracterul particular al acestei limbi literare, având drept bază dialectul bulgaro-macedonean din jurul Salonicului, – consemnează Al. Rosetti – apare în sintaxă, frazeologia imitând originalele greceşti, şi în vocabular” (Rosetti 1978: 306). Primele ei manifestări sunt datorate fraţilor Chiril şi Metodiu, chemaţi în anul 862 de prinţul Rostislav al Moraviei Mari să propovăduiască creştinismul în limba slavă.

3.1. Creştinismul începuse să se răspândească în Moravia Mare înainte de misionariatul celor doi fraţi, după cum rezultă din scrisoarea adresată de Rostislav împăratului Imperiului Bizantin, Mihail III (842-867), inclusă în *Viaţa Sfântului Chiril*: „Poporul nostru a respins idolatria şi ţine legea creştină, însă nu avem nici un învăţător vrednic, care să ne explice dreapta credinţă *în limba noastră* (s.n., M.S.I.), astfel încât, văzând aceasta, să ne imite şi alte popoare. De aceea, stăpâne, trimite-ne un episcop sau un învăţător iscusit. Pentru că legea cea bună de la voi provine şi se răspândeşte la toate ţările”.

3.2. În debutul misiunii lor, Chiril şi Metodiu au creat alfabetul glagolitic, îmbunătăţit şi numit mai târziu, prin secolul al X-lea, *chirilic*, cu ajutorul căruia au transpus, din greacă în slavă, fragmente din Sfânta Scriptură şi unele cărţi de slujbă.

3.3. Folosită la început în slujbele religioase, oficiate în bisericile locale, şi răspândindu-se, treptat, *slava scrisă* a intrat şi în cancelariile ecleziastice sau administrative, precum şi în Academia din Moravia. A fost limba oficială a *Ţaratului Vlaho-Bulgar,* constituit în 1186 în urma victoriei bulgarilor şi vlahilor răsculaţi de la sud de Dunăre împotriva Imperiului Bizantin, şi

BDD-V2849 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:56:45 UTC)

dispărut, prin fragmentare în state mai mici, în 1260, cucerite de Imperiul Otoman în 1396[2]. Perioada ei de maximă efervescenţă se confundă atât cu existenţa *Ţaratului româno-bulgar,* cât şi cu activitatea şcolii literare de la Târnovo din secolele al XIV-lea şi al XV-lea. Pentru Ţările Române, aceeaşi perioadă este cunoscută sub denumirea de *epocă a slavonismului cultural.*

4. Slavona românească

Ca limbă de cultură, slavona a cunoscut mai multe variante locale, fiecare dintre acestea având la bază, deopotrivă, *slavona de redacţie mediobulgară*, continuatoarea directă a slavei vechi, şi infiltraţii particulare ale propriului substrat popular. Varianta locală românească a fost numită *limba literară slavo-română* (Bogdan, 1968: 491–492) ori *slavona românească* şi a cunoscut înrâuriri ale altor redacţii slavone, în funcţie de aria geografică: este vorba despre influenţe ale *redacţiei slavone sârbeşti* în Ţara Românească şi, parţial, în Transilvania, şi ale celei *ruso-ucrainene*, iniţial doar în Moldova, iar apoi, în secolul al XVII-lea, şi în Ţara Românească.

4.1. Influenţa culturii slavone în viaţa românească începe din epoca în care Biserica de la noi se orientează după Biserica slavă. Cum scrierea cu slove chirilice apare în Dacoromania în secolul al X-lea, cam atunci trebuie să fi pătruns şi liturghia în limba slavă, oficiată iniţial în latină[3]. Cu siguranţă însă acest fapt s-a produs înainte de ocuparea Transilvaniei de către unguri, petrecută la sfârşitul veacului al XI-lea – începutul secolului al XII-lea[4].

4.2. Chiar dacă prin secolele al XII-lea – al XIII-lea slavii erau în plin proces de asimilare de către români, cultura slavonă s-a păstrat, rezistând în ţările române vreme de alte câteva secole. Potrivit lui Miletici, limba slavonă ar fi fost la români o limbă vie, vorbită de nobilime şi de o parte a populaţiei, care până la sfârşitul secolului al XV-lea era de origine bulgară[5]. Prin urmare, această influenţă ar fi fost etnică, şi nu literară, ipoteză combătută de C. Jireček[6].

În opinia lui P. P. Panaitescu, slavona a devenit limbă de cult în bisericile româneşti graţie, în primul rând, comunităţii româno-slave. În micile state româneşti din secolul al X-lea, locuite de slavii dacici, clasa conducătoare era alcătuită din slavi, aşa încât liturghia în limba slavonă a putut fi foarte uşor adoptată. Românizarea slavilor a fost posibilă, spune acelaşi autor, prin

[2] http://ro.wikipedia.org/wiki/%C8%9Aaratul_Vlaho-Bulgar#cite_ref-AAV_8-0

[3] Cu privire la acest aspect P. P. Panaitescu consemnează : „nu ne îndoim că înainte de această dată (sec. al X-lea – n.n., M.S.I.), ei (românii – n.n.) au avut limba latină în liturghia lor, dovadă terminologia creştină a limbii române" (Panaitescu 1994: 20).

[4] Vezi Moiescu, Lupaşa, Filipaşcu: 112; Oţetea 1962: 72 – 73.

[5] Miletici şi Agura 1893: 211 ş.u., ap. Panaitescu 1971: 13-14.

[6] Vezi Jireček 1897: 590–612, ap. Panaitescu 1971: 14.

BDD-V2849 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:56:45 UTC)

accederea românilor în clasa superioară, mai puţin numeroasă şi, prin urmare, mai vulnerabilă. „Nu este vorba numai despre o deznaţionalizare totală a elitei războinice de proprietari slavi, – susţine Panaitescu – ci de înlocuirea ei cu o altă elită, românească, ridicată pe încetul din rândurile luptătorilor de jos” (Panaitescu 1971: 39).

4.3. Cele dintâi împrumuturi slavone din limba română denumesc, în special, noţiuni specifice limbajului bisericesc, dar şi unele substantive, adjective ori verbe susceptibile a fi folosite mai degrabă în scris, decât în vorbirea orală. Acestea puteau pătrunde în română începând din secolele al X-lea – al XI-lea, epoca de expansiune a liturghiei slave, şi, în acelaşi timp, de bilingvism româno-slav. După cum observă P. P. Panaitescu, „adoptarea unei liturghii oficiale, împrumutarea de către lexicul românesc a termenilor slavi privitori la ierarhia ecleziastică, cum sunt *vlădică, liturghie, stareţ* etc., arată existenţa unei organizaţii politice, care a putut să primească liturghia slavă şi să o adapteze românilor” (Panaitescu, 1971: 15). Acelaşi slavist adaugă: „Formaţiunile politice româneşti din veacurile X şi XI sânt atestate de cele mai vechi cronici ungureşti. Aceste cronici[7], precum şi povestirile hagiografice vorbesc de existenţa în aceste regiuni a unor stătuleţe slavo-române, ale căror căpetenii erau slavi. Acest fapt explică adoptarea liturghiei slave în acea epocă, căci ar fi straniu şi excepţional ca un popor latin să o fi adoptat el însuşi. Trebuie să admitem că aceste mici formaţiuni de state erau slavo-române şi că elementul slav (bulgar) era predominant din punct de vedere social şi politic. Slavii din Dacia mai existau în veacurile al X-lea şi al XI-lea ca element dominant, dar ar fi un anacronism să se vorbească de ei în veacurile al XIV-lea şi al XV-lea ca despre un element dominant, căci la acea epocă erau cu siguranţă românizaţi” (Panaitescu, 1971: 15).

4.4. Începută aşadar prin secolul al X-lea, influenţa slavonă în spaţiul românesc a atins apogeul în secolele al XIV-lea – al XV-lea, odată cu formarea statelor feudale româneşti. În această perioadă, folosirea slavonei a fost dominantă, latina fiind utilizată în Moldova şi în Ţara Românească numai parţial (v. Manolescu, 1966: 67–82). Lipsa scrierilor româneşti înainte de secolul al XVI-lea a condus, inevitabil, la situaţia în care foarte multe slavonisme să îşi găsească prima atestare abia în această perioadă, sau chiar mai târziu, chiar dacă unele dintre ele puteau pătrunde mult mai devreme în lexicul românesc. Totodată, documentele slavo-române sau redactate în slavona românească anterioare secolului al XVI-lea conţin o serie de slavonisme care îşi trădează intrarea în sistemul gramatical românesc atât prin prezenţa

[7] Este vorba despre *Anonymi Belae regis Notarii Gesta Hungarorum*, în Schwandtner, *Scriptores rerum Hungaricum*, I, Viena, 1766, p. 21–22 şi despre *Chronica* lui Jean de Thurócz, în Schwandtner, *op. cit.*, p. 116.

BDD-V2849 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:56:45 UTC)

articolului definit, a desinenţei de plural ori a celei de genitiv-dativ românesc, cât şi prin fonetisme specifice românei. Unele dintre aceste împrumuturi au fost atestate ca nume proprii. Nu în ultimul rând, absenţa unui slavonism din documentele slavo-române ori din scrierile româneşti din secolul al XVI-lea nu presupune implicit că acesta nu era cunoscut în epocă.

4.5. Aşadar, primele împrumuturi slavone puteau pătrunde în limba română chiar din epoca adoptării liturghiei slave. Absenţa oricărui document sau a scrierilor din această perioadă înlătură, desigur, orice certitudine în acest sens. Există însă alte criterii care pot fi luate în seamă, printre care cel mai important este criteriul onomasiologic, completat de cel socio-cultural şi de cel geografic. Acestea servesc la diferenţierea împrumuturilor vechi sud slave ori bulgare vechi de acelea mai noi, intrate în epoca slavonismului cultural. Prin urmare, deşi neatestaţi înainte de 1500, următorii termeni, datoraţi slavonei, puteau pătrunde în română cu mult mai devreme, dat fiind faptul că exprimă noţiuni fundamentale, funcţii, obiecte etc. care ţin de terminologia religioasă: *antihrist* „diavol” (< sl. **антихристъ**); *apostol* (< sl. **апостолъ**) „cartea *Faptele apostolilor*”; *arhanghel* (< sl. **аръхангєлъ**); *blagoslovi* (< sl. **благословити**); *bogdaprosti, bogdaproste* (< sl. **Богъ да прости**); *candelă* (< sl. **кандило**, **канъдило**); *cazanie* (< sl. **казаникъ**); *cădelniţă* (*cadilniţă*) (< sl. **кадильница**); *ceaslov* (< sl. **часословъ**); *diavol* (< sl. **дїаволъ**); *duh* (< sl. **дѹхъ**); *hram* (< sl. **храмъ**); *evanghelie* (< sl. **кванґєлиѥ**); *gheenă* (< sl. **геєна**); *hrist(os)* (< sl. **христъ**, **христосъ**); *iad* (< sl. **ꙗдъ**); *icoană* (< sl. **икона**); *ispas* (< sl. **съпасъ**)[8]; *jertfă* (< sl. **жрътва**)[9]; *mănăstire, mânăstire* (< sl. mbg. **монастꙑрь**); *mitropolit* (< sl. **митрополитъ**); *molitvă* (< sl. **молитва**[10]); *moaşte* (< sl. pl. **мощи**); *mucenic, măcenic* (< sl. sb şi rus. **мѹченикъ**; sl. mbg **мѫченикъ**); *popă* (< sl. sb. **попа**); *osfeştanije* (*sfeştanie*) (< sl. mbg. **освѧщтеникъ**); *pomenic*, var. et. a lui *pomelnic* (< sl. **поменьникъ**, **помѣньникъ**); *praznic* (< sl. **праздьникъ**); *pre(a)cistă* (< sl. **прѣчиста**); *pristol* (*preastol*) (< sl. **прѣстолъ**); *provod*, var. et. a lui *prohod* (< sl. **проводъ**); *rai* (< sl. **рай**)[11]; *satană* (< sl. **сатана**); *Scaraoţki* (< sl. **Скариотски**, **Искариотски**); *sfânt* (< sl. **свѧтъ**)[12]; *sfetitel* (< sl. **свѣтитель**); *stareţ, -ă, stariţ, -ă* (< sl. **старєць**, **старьць**, **старица**); *taină* (< sl. **таина**); *troiţă* (< sl. **троица**)[13];

[8] Mihăilă 1973: 132.

[9] Vezi Densusianu 1901: 261.

[10] *Ibidem.*

[11] *Ibidem*.

[12] G. Mihăilă precizează că „*sfânt,* pl. *sfinţi* a pătruns în limba română înainte de denazalizarea vocalelor nazale în limba bulgară, în tot cazul înaintea apariţiei primelor texte româneşti, în sec. al XVI-lea. Indirect, acest fapt este confirmat de pătrunderea în textele româneşti din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea a dubletului slavon mediobulgar m. *sveti, sfeti*, f. *sfeta*” (v. Mihăilă 1973: 123–124).

[13] Vezi Densusianu 1901: 261.

BDD-V2849 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:56:45 UTC)

ţărcovnic, ţercovnic (< sl. **цръковьникъ** (Miklosich), sl. rus. **церковьникъ** (cf. Sreznevskij III, s.v. **церковьнъıи**)[14]; *utrenie* (< sl. **оутрьниа**)[15]; *vecernie* (< sl. **вечєрьниа**).

5. Probleme de terminologie

Prima şi în acelaşi timp cea mai veche formă de manifestare a *slavei scrise* a fost numită *paleoslavă* (< fr. *paléoslave*) sau *veche slavă* (cf. rus. *старославянский язук*). În acest sens, Al. Rosetti observă că termenul de *veche slavă* nu denumeşte limba vorbită de slavii meridionali migratori, asimilaţi, în cele din urmă, de români, ci *limba scrisă* „având la bază un dialect bulgar vorbit în secolul al IX-lea în jurul Salonicului" (Rosetti 1978: 306). Acelaşi autor adaugă: „slavona este limba redacţiilor târzii ale vechii slave. *Vechea slavă* este deci numai limba textelor canonice din sec. IX–XI. Geograficeşte, această noţiune e mai largă decât vechea bulgară" (Rosetti 1978: 306). O asemenea abordare apare la Ov. Densusianu care, în primul volum al *Histoire de la langue roumaine*, intitulat *Les origines,* în capitolul *L'influence slave*, încadrează primii termeni de origine slavă, care aparţin limbajului bisericesc, în categoria împrumuturilor preluate din *bulgara veche*, înţelegând prin aceasta *slava veche scrisă*, pe care o deosebeşte de *slava* (*nescrisă*), din care au intrat majoritatea elementelor slave, care formează stratul cel mai vechi şi mai important[16].

Dat fiind caracterul religios al celor dintâi texte care o conţin, aceeaşi limbă a mai fost numită *veche slavă bisericească*, denumire calchiată, probabil, după rus. *древне-церковнославянский язук*. Denumiri asemănătoare se întâlnesc şi în celelalte limbi slave. Bulgara numeşte această variantă *църковнославянски език,* ceha: *církevní slovanština*, macedoneana: *црковнословенски јазик*, poloneza: *cerkiewnosłowiańszczyzna*, sârba: *црквенословенски језик,* ucraineana: *церковнослов'янська мова*. Acestor denumiri le corespunde în germană *altkirchenslavich*, pe când în engleză, pe lângă termenul *old church slavonic,* apare şi *old bulgarian*. În sfârşit, în franceză, pe lângă denumirea *vieux slave*, este folosit şi termenul *paléoslave*.

Totuşi, pentru limba română titulatura *slavă veche* sau *paleoslavă* este ambiguă, întrucât, din punct de vedere cronologic, ar fi de aşteptat ca cele mai vechi împrumuturi slave din limba română să fi fost preluate din *vechea slavă*. Tocmai de aceea modalitatea în care dicţionarele româneşti surprind originea etimoanelor slave este, uneori, confuză, utilizarea calificativului *vechi*

[14] Mihăilă 1973: 129.

[15] Vezi Densusianu 1901: 261.

[16] Densusianu 1901: 241–242. Densusianu este de părere că „majoritatea elementelor slave au pătruns în română în secolul al V-lea, al VI-lea şi al VII-lea".

BDD-V2849 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:56:45 UTC)

nereflectând întotdeauna aceleaşi caracteristici ale limbii-sursă. În *Dicţionarul explicativ al limbii române* ambele tipuri de împrumut sunt menţionate prin abrevierea *sl*. care poate desemna atât *limba slavă,* cât şi *limba slavă veche,* după cum rezultă din lista abrevierilor în care „sl. = limba slavă (veche)" (DEX 1996: 11). Astfel, pentru împrumutul popular *coasă,* de pildă, se precizează că provine din sl. **коса** (*sl. = slavă veche*, altfel spus *slava vorbită*); acelaşi dicţionar înregistrează împrumutul livresc *ceteţ* ca fiind luat din sl. **чьтьць** (*sl.* = limba slavă, mai precis *slava scrisă*, ori *slavona*).

Dacă în prima parte, *Dicţionarul limbii române* interpreta toate împrumuturile slave, indiferent de cale de pătrundere, orală sau cultă, ca venind din paleoslavă (ex.: *blagoslovi* < paleoslavul *blagosloviti; brazdă* < paleoslavul *brazda*; *coasă* < paleoslavul *kosa*), în seria nouă a aceluiaşi dicţionar se face deosebire între etimoanele provenite din *v. sl. = vechea slavă* şi cele din slavonă: *dărui* < v. sl. **даровати**, *dâră* < v.sl. **дира**; *denie* < slavonul **вдѣниѥ**; *destoinic* < slavonul **достоинъ**; *maştehă* < v. sl. **маштєха**; *milă* „sentiment de compasiune" < v.sl. **мила**; *moaşte* < slavonul **мощи**, *molitvă* < slavonul **молитва**. Aşadar, *v.sl.* trimite la varianta orală a limbii slave, în vreme ce prin slavonă este denumită varianta scrisă sau slava literară. Cu toate acestea, înregistrarea lui *dojeni* ca împrumut din v. sl. **догнати, доженѫ** ridică un semn de întrebare asupra provenienţei lui reale. Cum sensul etimologic al acestui verb, respectiv „a povăţui, a sfătui", ţine mai degrabă de sfera intelectuală decât de viaţa practică, ne întrebăm dacă acest cuvânt poate fi rezultatul unui contact direct dintre vorbitori ori reprezintă, mai degrabă, un cultism.

Pentru istoria limbii române selecţia între cele două categorii de împrumuturi este importantă. Pe de o parte, acestea pătrund în perioade diferite şi, pe de altă parte, se distribuie în câmpuri onomasiologice diferite.

6. Concluzii

Intenţia specialiştilor care au denumit prima formă de manifestare a slavonei *veche slavă* a fost aceea de a evidenţia terminologic diferenţele existente între stadiul incipient şi cel ulterior, atins de această limbă artificială, diferenţele constând nu numai în sintaxă şi frazeologie, ci atingând şi fonetica. În fapt, este vorba despre aceeaşi limbă, care, pentru eliminarea oricăror confuzii, ar putea fi denumită exclusiv *slavonă.* Greoaie, probabil, la început, slavona s-a perfecţionat treptat, îmbogăţindu-se şi diversificându-se succesiv, graţie unui exerciţiu îndelungat, desfăşurat pe mai multe coordonate. Desigur că acelaşi lucru poate fi spus despre oricare altă limbă, scrisă şi vorbită deopotrivă, prima dintre variante ajungând să fie întotdeauna mai îngrijită.

Ne raliem astfel opiniei lui G. Mihăilă, care consemnează: „termenul *împrumuturi vechi slave* este astăzi prea general, căci fiecare limbă slavă actuală

BDD-V2849 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:56:45 UTC)

a avut o epocă veche: el poate fi folosit numai în sensul în care prin *limbă slavă veche* (sau *paleoslavă*, fr. *vieux-slave,* rus. *старославянский*) se înţelege limba strămoşilor slavi ai popoarelor bulgar şi macedonean actuale, *sud-slava răsăriteană* sau *bulgara veche*)" (Mihăilă, 1973: 14–15).

BIBLIOGRAFIE

Bogdan, Ioan, 1968, *Scrieri alese*. Ediţie îngrijită, studiu introductiv şi note de G. Mihăilă. Bucureşti, Editura Academiei Române.

Densusianu, Ov., 1901, *Histoire de la langue Roumaine.* Tome premier, *Les origines*, Paris, Ernest Leroux.

Jireček, C., „Dare de seamă asupra lucrării lui Miletici şi Agura", în *Archiv für slavische philologie*, XIX, 1897: 590–612.

Manolescu, Radu, 1966, „Scrierea latină în Moldova şi Ţara românească în evul mediu", în *Revista arhivelor*, IX, 1966, nr. 2, p. 67–82.

Mihăilă, G., 1960, *Împrumuturi vechi sud-slave în limba română*, Bucureşti, Editura Academiei Române

Mihăilă, G., 1973, *Studii de lexicologie şi istorie a lingvisticii româneşti*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică.

Mihăilă, 2002, „Aspecte teoretice şi istorice ale studierii raporturilor lingvistice vechi slavo-române", în vol. *Contribuţii la etimologia limbii române*, Etymologica, 15, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, p. 103–118.

Miletici şi Agura, „Дако-Ромъните и тяхната славянска писмености", în *Сборник за народни умотеория*, IX, Sofia, 1893.

Moiescu, G. I., Şt. Lupaşa, A. Filipaşcu, *Istoria bisericii române*, vol. I, Bucureşti, 1957.

Oţetea, A. (redactor responsabil), 1962, *Istoria României,* II, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Panaitescu, P. P., 1971, *Contribuţii la istoria culturii româneşti*. Ediţie îngrijită de Silvia Panaitescu, Bucureşti, Editura Minerva.

Panaitescu, P. P., 1994, *Interpretări româneşti. Studii de istorie economică şi socială*. Ediţia a II-a. Postfaţă, note şi comentarii de Ştefan S. Gorovei şi Maria Magdalena Székely, Bucureşti, Editura Enciclopedică.

Rosetti, Al., 1978, *Istoria limbii române.* I. *De la origini până în secolul al XVII-lea*, Bucureşti, Editura ştiinţifică şi enciclopedică.

Maria STANCIU ISTRATE
Institutul de Lingvistică al Academiei Române
„Iorgu Iordan – Al. Rosetti", Bucureşti

BDD-V2849 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:56:45 UTC)